

Andrej Studen (ur.), **Mimohod blaga. Materialna kultura potrošniške družbe na Slovenskem**. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2019, 242 str.

Urednik Andrej Studen je v uvodnem razmišljanju opozoril, da je knjiga sestavljanka študij primerov o materialni kulturi potrošniške družbe na Slovenskem. V tem smislu je knjiga sestavljanka različnih tem, ki segajo v daljše časovno obdobje, a je večina tekstov povezanih z 20. stoletjem. Slednje je samo po sebi razumljivo, saj je potrošniška družba sodoben pojav. Materialna kultura pa seveda ni povezana samo s sodobnostjo, s tem se je človeška družba srečevala ves čas svojega obstoja. Potrošniško kulturo pa je omogočila šele množična proizvodnja.

Prva dva prispevka sta edina, ki se časovno ne osredotočata na 20. stoletje in segata v čas predindustrijske dobe oz. v čas ko industrijska proizvodnja začne postavljati osnove potrošniške družbe. Aleksander Žižek in Boris Golec sta predstavila primere 28 oporok v slovenskem jeziku, ki jih hrani Zgodovinski arhiv v Celju. Avtorja opozarjata na za zanimivo dejstvo, da jih je kar 16 ženskih. Avtorja sta v svoji analizi predstavila nekaj elementov oporok. Začela sta z nekakšnim opisovanjem oblike oz. sestave oporok. V nadaljevanju pa sta se posvetila posameznim elementom, ki se pojavljajo kot predmeti dedovanja. Ti elementi so nepremičnine, denar, različna volila npr. cerkvi ali revežem ter osebni predmeti s katerimi svoje predstavljanje avtorja tudi zaključita. Poleg materialne kulture in gospodarskega položaja so oporoke tudi odličen uvid v socialno sliko posamezne družine, na kar avtorja mestoma opozarjata z nazornimi primeri.

Andrej Studen je v svojem prispevku predstavil razstave, kot način informiranja posameznika, naj si bo kupca ali proizvajalca, s ponudbo blaga. Proizvajalec se je lahko na razstavi seznanil s produkti in jih primerjal s svojimi, morda iskal partnerje. Kupci pa so se seznanjali s ponudbo blaga, a sočasno tudi videli, ali lahko kaj primerljivega naredijo tudi sami. V prvi polovici 19. stoletja obrtna razstava še niso pritegnile veliko obiskovalcev, vsekakor mnogo manj kot v drugi polovici, ki so na svetovnih razstavah npr. v Londonu ali Parizu, obiskovalce šteli v milijonih. Studen podrobneje predstavi obrtno razstavo v Ljubljani 1844, kot primer razstave v lokalnem okolju. V tem okolju je deloval tudi zvonar Anton Samassa, katerega interes po razstavljanju in razumevanje pomena te dejavnosti, Studen pokaže z naštevanjem razstav, ki so se jih udeležili Anton Samassa in njegovi nasledniki. Uspešnost nekega podjetnika se je na razstavah kazala z nagradami. In Samassa je bil tudi tu precej uspešen.

Prodajni katalogi so v nekem smislu logično nadaljevanje razstavnih katalogov. Eden od začetnikov moderne poslovanja s strankami je bil Rudolf Stermecki, trgovec iz Celja. Marija Počivavšek v svojem prispevku predstavlja prodajne kataloge, ki jih je za svoje stranke pripravljala Stermecki. Ob tem je potrebno omeniti, da je to počel že pred 1. svetovno vojno in nadaljeval do začetka druge svetovne vojne.

Različne oblike materialne kulture najdemo seveda tudi v šoli, tako v stavbi kot v sistemu izobraževanja. S temi vidiki se v svojem prispevku ukvarja Dunja Dobaja. Avtorica se je časovno omejila na medvojni čas in na učila ter učne pripomočke v ljubljanskih javnih in meščanskih šolah. V omenjenem času sta bila različnim spremembam podvržena predvsem zemljepis in zgodovina. Sprememba državnega okvira je namreč pomenila tudi spremembo obravnavanja prostora in njegove zgodovine.

Prispevek Jerneje Ferlež je prvi, ki se posveča različnim vidikom razvoja v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Njena razprava se ukvarja s tremi predmeti, ki so z gospodarskim napredkom povojne Jugoslavije postali tudi pomemben element prikazovanja uspešnosti družbe kot celote. Predvsem pa so bili merilo posameznikove uspešnosti, ne glede na to, da je bil posameznik kot droben del družbe zanemarjen v primerjavi z njeno celoto in skupnim napredkom. Zanimiva je odločitev katere tri predmete množične potrošnje je avtorica vključila v svoj prispevek. Avtomobil je bil zelo draga investicija in ni bil na enak način dostopen vsem potrošnikom. Na ta način je seveda pomenil tudi statusni simbol. Morda je med omenjenimi predmeti pralni stroj tisti, ki je najmočnejše spremenil družinske odnose. Pralni stroj je pomenil osvoboditev ženske od naporne skrbi za čisto perilo za celotno družino. Ob tem je seveda zanimivo vprašanje v kakšnem vrstnem redu sta se televizor in pralni stroj širila v slovenska gospodinjstva. Popolnoma jasno pa je da so se omenjeni trije proizvodi v slovenska gospodinjstva širili z različno hitrostjo, glede na okolje. V mestih so bili zelo pogosti že v šestdesetih letih, na podeželje se začnejo množično širiti v sedemdesetih letih.

S podobnim fenomenom se je ukvarjala tudi Meta Remec v prispevku s pomembnim naslovom „Vsak kmet svoj traktor“. Povojni razvoj kmetijske tehnike je neposredno povezan s temeljnimi ekonomskimi značilnostmi v katerih se je razvijalo kmetijstvo. Elementi tehničnega napredka kmetijstva so bili povezani npr. s kolektivizacijo, z združništvom in odhajanjem delovne sile v mesta zaradi intenzivne industrializacije. Krepitev strojnega obdelovanja zemlje, kjer je pomembna, če ne odločilna vloga vpeljava traktorjev, je prinesla v kmetijstvo velike spremembe. Spremenil se je način dela, razporeditev dela in njegova intenzivnost merjena s količino pridelka. Ne smemo pa pozabiti, da je bil individualen kmet v neenakem položaju z zadrugami ali kmetijskimi kombinati, saj ni imel možnosti financiranja nakupov kmetijske mehanizacije. To je v veliki meri veljalo še vse do začetka šestdesetih let 20. stoletja. Slovenija je bila npr. v proizvodnji traktorjev v velikem zaostanku za potrebami, saj je bil pomemben obrat v pogonu šele od leta 1977, ko so v Štorah začeli izdelovati traktorje po Fiatovi licenci. Tovarna je traktorje proizvajala le osem let, vzroki za zaprtje pa so bili različni, med drugim tudi nasprotovanje največjega jugoslovanskega proizvajalca traktorjev IMT iz Rakovice pri Beogradu. Priznati pa

je potrebno tudi, da tovarna ni nikoli dosegla najvišje možne proizvodnje, pravzaprav je dosegla le polovico možne letne proizvodnje. K počasnemu uvajanju traktorja, kot osnovnega orodja sodobnega mehaniziranega kmeta je svoje prispevala tudi ideološko utemeljeno razmišljanje, da kmet zasebnik traktorja spol ne potrebuje in pa razmišljanje, da bi traktor v rokah zasebnega kmeta pomenil odmik od socializma na vasi in obujanje kapitalističnih odnosov na vasi. Stvari so se kasneje spremenila, pogoji so se razrahljali in traktorji so postali kmetom dostopnejši. A žal so zanje prevečkrat pomnili veliko finančno breme, in traktorja na majhnih kmetijah niso bili zmožni učinkovito izrabiti. Kot je zapisala avtorica je tako „traktor postal simbol uspešnosti kmeta in največkrat neizkoriščen okras slovenskim kmečkih dvorišč“.

Ana Kladnik je v svojem prispevku opisala materialno kulturo gasilne brizgalne na Slovenskem. Gre za nujen predmet vsake gasilske enote. Predstavila je razvoj brizgalen in način kako so te prišle v uporabo v različnih društvih v različnih obdobjih. Zadnji del svoje razprave je avtorica namenila gasilcem kot varuhom tehnične dediščine in siceršnje dediščine, saj med drugim bralce opozori, da je bil nekaj let predsednik slovenskih gasilcev zgodovinar Branko Božič. Danes je osrednji varuh gasilske dediščine Gasilski muzej v Metliki.

Jurij Hadalin se je lotil prikaza zanimive teme, ki jo je naslovil Jugoslovanska malica. V prispevku je z mestoma duhovitimi vložki iz pisem predstavil pašteto kot enega od modernizacijskih elementov jugoslovanske družbe. Hadalin nas seznanja tako s svetovno znano pašteto Gavrilović, kot tudi z današnjim slovenskim izvoznim hitom piščančjo pašteto Argeta.

Zanimiv element modernizacije je sestavljivo sistemsko pohištvi. Marta Rendla v svojem prispevku opiše sistem jugoslovanske in slovenske pohištvene industrije, ki se je po drugi svetovni vojni v veliki meri lotila izdelovanja sistemskega pohištva, ki je bilo cenovno dostopno, kupcem pa je omogočalo skoraj poljubno sestavljanje posameznih sklopov v zaključene celote, ki so ustrezale njihovim potrebam in jih je bilo mogoče postaviti v njihova stanovanja. V razmislek o današnjem stanju slovenske lesne industrije pa nas avtorica prisili v zaključku, kjer opozarja, da je slovenska lesnopredelovalna industrija v osemdesetih letih ustvarjala desetino delovnih mest. Danes je ta panoga skoraj popolnoma izginila. Vzrokov je več, enega omenja tudi avtorica, namreč da naša industrija ni bila sposobna slediti novim trendom, ki so se uveljavili od osemdesetih let dalje. To je bil trend individualizacije in unikatnosti.

Predzadnje poglavje izstopa, na kar nas opozori tudi avtorica Daša Ličen. Njen prispevek se povezuje s fenomenom hygge, kar nekateri označujejo kot umetnost dobrega življenja. Z zadnjim prispevkom se vrnemo k materialni kulturi in postavljeni smo na trdna tla. Prispevek namreč govori o čevljih. S čevlji je povezanih veliko stvari, ne le čevelj kot potrošno blago, Čevlji je lahko tudi element identitete, hierarhije in različnih pripadnosti. Kot pravi avtorica je bolj za šalo kot za res, čevelj lahko tudi politični objekt. Nazoren primer tega je čevelj, ki je leta 2008 v Iraku poletel proti ameriškemu predsedniku G. Bushu.

Knjigo zaključuje seznam virov in literature in vedno dobrodošlo kazalo imen.